

ANOTACE

RUDOLF MANIK

advokát, Košice, Slovenská republika

rudomanik@gmail.com

PALEČEK, Pavel (ed.): *Justiční vraždy a mučení. Vojsenská rozvědka a justice o sobě AMERFO o. p. s. – Moravské zemské muzeum, Brno 2020, 368 strán*

Anotovaná publikácia predstavuje súhrn dokumentov z prostredia aktérov justície Československej republiky v zakladateľskom období komunistického režimu, časovo možno editorom zozbierané dokumenty umiestniť do rokov 1949 – 1954. Výber použitých materiálov poskytuje diapazón názorov vysokých predstaviteľov socialistickej justície ako prokurátorov Štátneho súdu Karla Vaša či Júliusa Viesku, nižšieho vojenského prokurátora kpt. Zdeňka Zatloukala, ale aj námestníka ministra spravodlivosti pre veci Štátnej prokuratúry a Štátneho súdu Karla Klosa, alebo pisárky výsluchového oddelenia vojenskej kontrarozvedky Dagmar Marešovej. Kniha je rozdelená do siedmi kapitol tvorených jednotlivými dokumentami zahrnutými do nej editorom. Na viac ako 300 stranách s podrobným poznámkovým aparátom tak Paleček približuje svedectvá predstaviteľov aparátu vtedajšej kabinetnej justície, pričom čitateľom zaujímavým spôsobom vytvára plastický obraz doby a jej aktérov.

Po Edičnom úvode editora nasleduje Dokument č. 1 *Svedectvo pplk. JUDr. Juraja Viesku o činnosti vo vojenskej justícii* zo 6. 5. 1954, ktorý vznikol v Útvare nápravných zariadení Valdice, kde sa po svojom právoplatnom odsúdení Juraj Vieska ocitol. Aj v jeho prípade platila známa axióma francúzskeho revolucionára Pierra Vergniauda, že *revolúcia ako Saturn požiera svoje deti* a nepochybne sa stal obeťou justičného systému, ktorého vrcholovým predstaviteľom pred svojím odsúdením aj bol. Dokument č. 1 je najrozsiahljšou kapitolou publikácie na 140 stranách, rozdelený je pritom do troch častí *Trestná politika na Pankráci*, ako Vieska nazýva nie väzenie, ale sídlo Štátneho súdu a Štátnej prokuratúry, ďalej *Trestná politika na Ministerstve národnej obrany* a napokon *Môj prípad*.

Vo vzťahu k svedectvu Juraja Viesku je potrebné uviesť, že od apríla 1949 do mája 1950 pôsobil na poste námestníka štátneho prokurátora v Prahe. Vo svojom svedectve odsudzuje Vieska predovšetkým zásahy do judikovania a vynucovanie si výpovedí bitím, pričom znôšku hany necháva aj na advokátoch, ktorí podľa neho *vedeli ledačo o vyšetrovacích metódach a o dôsledkoch používania týchto metód. Ako je to možné, že sa nenašiel advokát, ani komunista, ktorý by sa obrátil v záujmu ochrany socialistickej zákonnosti, v záujmu zistenia materiálnej pravdy s dôverou na ministra spravodlivosti?*

Zbytočnosť inštitútu advokácie v komunistickom zriadení bola pre tohto bývalého advokátskeho koncipienta viac než zrejmá: *Musím sa priznať, že osobne som ani neveril, že by obhajca v socialistickej spoločnosti mohol mať nejaký zvláštny význam. Mal som za to, že naša pravda je tak nesporná, že berie obhajcom fundament pre obhajobu. Predsa však sme so štátnym prokurátorom plánovali politickú poradu s advokátmi, ktorej sme sa mali za štátnu prokuratúru zúčastniť my dvaja. Bolo iste namieste tepať starú advokátčinu v postoji obhajcov. To som sám zo srdca nenávidel a potieral. Bolo by však namieste práve na adresu advokátov povedať, aby nechajúc advokátskych trikov, pomáhali konkrétnymi zásahmi, nebojácnyimi zásahmi správnej judikácii tam, kde bezpečnostný a justičný aparát porušuje zákon.* Kritike Juraja Viesku sa nevyhli ani jeho nadriadení, vytýka napr. exadvokátovi Hugovi Richterovi, zastávajúcemu post prezidenta Štátneho súdu, predvojnové členstvo v Československej národnodemokratickej strane i v slobodomurárskej lóži. Na štátnom viceprokurátorovi pre veci cirkevné Karlovi Čížkovi mu zase vadil okrem advokátskej minulosti s bohatou buržoáznou klientelou alkoholizmus, pokladal ho za pražského bohéma. V porovnaní s ním ostrakizovanými osobami však Vieska vyzdvihuje svoje kladné vlastnosti aj aktívne pôsobenie v stranických, resp. štátnych funkciách. Nezabudol tak pripomenúť, že v rokoch 1949 – 1950 vykonával funkciu predsedu Základnej organizácie Komunistickej strany Československa (KSČ) na Štátnom súde a Štátnej prokuratúre, pracoval i ako člen Armádneho vedenia stranickej práce (AVSP).

Nasledujúca časť dokumentu č. 1 *Trestná politika na Ministerstve národnej obrany* zachytáva momenty z Vieskovho života od augusta 1950 do marca 1951, kedy zastával post námestníka generálneho vojenského prokurátora. O odsudkoch, ktoré vo vzťahu k iným armádnym dôstojníkom Vieska prechovával, svedčí napr. jeho charakteristika pplk. JUDr. Josefa Hrušku: *vyhranene klerikálne založený človek, ktorý chodil do nejakého kostola či kláštora hrať na varhany [...] nevojácky, pokorný, verím, že veľmi korektný klerikálny humanista.* Jurajovi Vieskovi sa priečilo, že takýto vášnivý hudobník *osobne pevne sviazaný s minulosťou* bol povýšený na podplukovníka justice, čiže do hodnosti, akou disponoval sám Vieska.

Posledná časť dokumentu č. 1 *Môj prípad* je už záberom vyakčnenia a zatknutia Juraja Viesku, ako i samotného trestného procesu s ním ako obžalovaným zo spáchania sabotáže, svoje obvinenie pritom odôvodňuje aj antisemitizmom. Vnútoraná výpoveď Juraja Viesku je podobná na posledné slová sovietskych komunistov o vernosti strane napriek ich uväzneniu i odsúdeniu na smrť v tridsiatych rokoch XX. storočia: *Aj môj osobný život, aj moje rodinné šťastie sú nerozlučne spojené s tým, čo je náplňou tej lepšej časti môjho života: s vernosťou ku komunizmu, i keby ma menom komunizmu ubili!*

Existovali aj Vieskove domnienky o skutočnom, či domnelom dôvode na jeho zadržanie: *Potom, čo sa odhalilo v rokoch 1951/52 o pôsobení najvážnejšieho nepriateľského centra, ktoré dejiny KSČ znajú, uznal som právo štátneho aparátu a strany aj na moje preverenie pod väzbou, lebo som bol niekedy sionista, bol som za války v Palestíne a na západe a po válke určitý čas v Reicinovom aparáte.* Znôšku hany necháva Vieska po svojich skúsenostiach z prítomnosti na procese s Lászlóm Rajkom v Budapešti aj na odsúdenom i popravenom kádrovom námestníkovi ministra národnej obrany a náčelníkovi hlavnej politickej správy Maďarskej armády gen. Pálffym, ktorý *držal celú stranu v maďarskej armáde v šachu.* László Rajk bol pritom bývalý maďarský minister zahraničia i vnútra a gen. Pálffy jeho zástupca v rezorte obrany, obaja neušli trestu smrti. Po väzobnom stíhaní z augusta 1951 bol po dvoch rokoch v auguste 1953 Juraj Vieska odsúdený vojenským senátom Najvyššieho súdu na trest odňatia slobody v dĺžke 7 rokov za zneužitie služobnej moci podľa Vojenského trestného zákona vo funkcii námestníka štátneho prokurátora, kedy nezakročil proti používaniu násilia počas výsluchov zo strany pracovníkov Hlavnej informačnej správy, nezasiahol proti provokáciám a podával obžaloby za skutky vzniknuté na základe týchto provokácií.

Dokumentom č. 2 je *Zpráva pro s[oudruha] ministra obrany* [JUDr. Alexeja Čepičku] *od kpt. dr. [Zdeňka] Zatloukala* z 26. 8. 1951, v ktorej tento prokurátor Nižšej vojenskej prokuratúry v Prahe na štyroch stranách krátko pojednáva o zneužívaní služobnej moci pri vyšetrowaní, hlavne o sadistických metódach v rámci neho aplikovaných.

Názov krátkeho nedatovaného dokumentu č. 3 je *Pplk. JUDr. Karel Vaš: nedostatky na Státním soudě*, v ktorom menovaný na 17 stranách ako námestník štátneho prokurátora kritizuje napr. trializmus, teda existenciu Štátneho súdu a Štátnej prokuratúry nielen v Prahe ako metropole štátu, ale aj v Brne a Bratislave. V svojom texte sa sťažuje aj na preplnenosť väznice na Pankráci ako i na nespoľahlivosť advokátov vystupujúcich v procesoch, hoci sám pochádzal z rodiny advokáta: *Poukazují na to, že zejména obhájci nebyli dostatečně prověřeni, což dosvědčuje okolnost, že v poslední době bylo několik obhájců ze seznamu, oprávněných obhajovat před státním soudem, vyškrtnuto. [...] Speciálně poukazují na Dr. [Rastislava] Váhalu, který obhajoval gen. [Heliodora] Píku a který byl právě v těchto dnech škrtnut ze seznamu pro politickou nespolehlivost.*

Aj dokument č. 4 s názvom *Vyjádření pplk. JUDr. Karla Vaše k osobě B[edřicha] Reicina* z 5. 3. 1951 na 21 textových stranách pochádza opäť z pera exnámestníka štátneho prokurátora K. Vaša. Objektom jeho kritiky v tomto texte sú o. i. veterán západného odboja Vilém Sacher, ktorý ako jediný generál podpísal Chartu 77, či komunistu Zoltán Goldberger, ktorého životný príbeh bol nedávno sfilmovaný pod názvom jeho pozmeneného priezviska *Toman* (2018, réžia Ondřej Trojan).

Karla Vaša sa týka i kratučký nedatovaný Dokument č. 5 *Kádrový posudek o s. Dr. Vašovi od Karla Klose*, v ktorom na dvoch stranách textu tento námestník ministra spravodlivosti pre veci Štátneho súdu a Štátnej prokuratúry kritizuje, že: *Při posuzování trestné činnosti a zejména při návrzích trestu jevil však s. Vaš nedostatek smyslu pro úměrnost.*

Obdobne nerozsiahly je nedatovaný dvojstranový Dokument č. 6 *Kádrový posudek o s. Dr. Vašovi od Karla Klose*, teda ďalší text od JUDr. Klosa, kde uvádza Vašov pôvod z Užhorodu, ukončenie právnických štúdií v roku 1938, či z negatívnych vlastností nedostatok disciplíny a sebakritiky ako mantry predstaviteľov štátu a komunistickej strany z prvých rokov ľudovodemokratického zriadenia na našom území.

Posledným dokumentom, č. 7, sú *Poznatky písárky výslechového oddělení Dagmar Marešové* z 6. 3. 1951, ktoré na 109 textových stranách potvrdzujú svedectvo ďalšej osoby zúčastnenej na neľudských výsluchoch a drastickom zaobchádzaní s vyšetrovanými z radov viacerých hrdinov druhého československého odboja vrátane generálov.

Pavlovi Palečkovi sa podarilo zabezpečiť dobové texty dokumentov v autentickom znení a zverejnené sú tak bez úpravy, čím sa stávajú ako pôvodné pramene materiálov, na ktorý možno pri historickom výskume bezpochyby odkazovať. Zhromaždené a publikované texty majú vysokú výpovednú hodnotu o situácii v justícii či vojenskej rozviedke Československa z konca štyridsiatych a začiatku päťdesiatych rokov XX. storočia. Editor však mohol k fotografiám osoby na prednom i zadnom obale knihy uviesť, že patria práve J. Vieskovi, ktorého portréty pre nezasvätených čitateľov nie sú veľmi známe a ani všeobecne prezentované. Brnianskym historikom Pavlom Palečekom zobierané dokumenty sú inšpiratívnym zdrojom informácií pri výskume vývoja pofebruárovej vojenskej rozviedky i súdnictva v Československu pre všetkých profesionálnych i amatérskych historikov.